

UOT 338

Təbriz Sudeib oğlu ABBASOV
doktorant, Bakı Dövlət Universiteti
E-mail: abbasovtabriz.aze@gmail.com

AZƏRBAYCANDA POSTKONFLİKT DÖVRÜNDƏ İQTİSADI TƏHLÜKƏSİZLİYİN TƏMİN OLUNMASINDA İQTİSADI ARTIMIN ƏHƏMİYYƏTİ

Xülasə

Tədqiqatın məqsədi - Azərbaycanca postkonflikt dövründə iqtisadi təhlükəsizliyin təmin olunmasının təhlili və bu prosesdə iqtisadi artımın əhəmiyyətini araşdırmaqdır.

Tədqiqatın metodologiyası - Araşdırmada əsasən təhlil və sintez, müqayisəli təhlil, məntiqi ümumiləşdirmə, induksiya və deduksiya metodları istifadə edilmişdir.

Tədqiqatın tətbiqi əhəmiyyəti - Məqalədən postkonflikt dövründə Azərbaycanın iqtisadi təhlükəsizliyi üçün yaranmış yeni təhdidlərin (xüsusilə, IV Sənaye İnqilabı nəticəsində potensial təhdidlərin) tədqiqi və ölkədə iqtisadi təhlükəsizliyin təmin olunmasında iqtisadi artımın əhəmiyyəti istiqamətlərində tədqiqat zamanı istifadə edilə bilər.

Tədqiqatın nəticələri – Azərbaycanın ərazilərini işğaldan azad etməsi, milli iqtisadiyyatını gücləndirməsi və sosial rifah səviyyəsini artırması respublikanın sosial-iqtisadi siyasətinin önəmli nəticələridir. Həyata keçirilən inkişaf modeli ölkədə ictimai-siyasi sabitliyi daha da gücləndirmiş, dayanıqlı və inklüziv iqtisadi artım, yüksələn sosial rifah və davamlı sabitlik üçün zəmin yaratmışdır. “Azərbaycan Respublikasının 2022-2026-cı illərdə sosial-iqtisadi inkişaf Strategiyası”nın həyata keçirilməsi milli iqtisadiyyatda böyük dəyişikliklərə gətirib çıxaracaq, iqtisadi artım tempəri yüksələcək, ölkə iqtisadiyyatının xarici və daxili təhdidlərə dayanıqlılığı daha da güclənəcəkdir.

Tədqiqatın orijinallığı və elmi yeniliyi – Sadəcə Azərbaycanda postkonflikt dövründə iqtisadi təhlükəsizliyin təmin olunması təhlil edilməmiş, eyni zamanda yaranmış yeni və potensial (xüsusilə, IV Sənaye İnqilabı nəticəsində potensial təhdidlər) təhdidlər tədqiq edilmişdir. Həmçinin, iqtisadi təhlükəsizliyin təmin olunmasında iqtisadi artımın əhəmiyyəti vurğulanmışdır.

Açar sözlər: *iqtisadi təhlükəsizlik, iqtisadi artım, milli iqtisadiyyat, sosial-iqtisadi inkişaf.*

Giriş

Azərbaycanda postkonflikt dövründə ölkənin iqtisadi təhlükəsizliyi üçün yeni təhdidlər yaranmışdır. Belə ki, dünyada gedən global geosiyasi və geo-iqtisadi proseslər, IV Sənaye İnqilabı, ticarət müharibələri, iqtisadi idarəetmə arxitekturasının dəyişməsi, yeni beynəlxalq və regional infrastruktur layihələrinin həyata keçirilməsi nəticəsində yeni texnologiyalar, süni intellekt və robotlaşdırma ölkələrin iqtisadi təhlükəsizliyi üçün yeni təhdidlərin meydana çıxmasına səbəb olmuşdur. Azərbaycan işğal altında olan ərazilərini işğaldan azad etdikdən sonra regionda yaranmış yeni geopolitik və geo-iqtisadi vəziyyət riskləri qiymətləndirməli və qabaqlayıcı tədbirlər görməlidir. Milli iqtisadiyyatın və iqtisadi münasibətlərin inkişafına təhlükə yaradan yeni daxili və xarici amillərin neytrallaşdırılması, yaranmaqda olan yeni şəraitə adekvat cavab tədbirlərinin və strateji yanaşmaların formalaşdırılması, IV Sənaye İnqilabının Azərbaycanda lokalizasiya edilməsi (fiziki, rəqəmsal və bio texnologiyaların tətbiqi ilə) və dünya iqtisadiyyatına inteqrasiyanın sürətləndirilməsi zəruridir [5, s. 192-193].

Ölkənin milli iqtisadi təhlükəsizliyinin təmin edilməsi onun hərbi təhlükəsizliyi ilə eyni dərəcədə əhəmiyyət kəsb edir. Buna görə də, Azərbaycan milli iqtisadiyyatını xarici və daxili təhlükələrdən mühafizə etməlidir [9, s. 140].

İqtisadi təhlükəsizliyin təmin olunmasında iqtisadi artımın əhəmiyyəti

Dövlət müstəqilliyinin qorunub saxlanması, ölkə ərazisinin müdafiə olunması, əhalinin sosial-iqtisadi rifahının yüksəldilməsi hər bir ölkənin milli maraqlarının təmin olunmasında əsas məqsəd-

lər hesab olunur. Ölkənin milli maraqlarının qorunmasında iqtisadi vasitələrin tətbiq olunması başlıca istiqamətlərdəndir. Çünki, iqtisadi metodlar və münasibətlər ölkənin milli təhlükəsizliyinin gücləndirilməsi, habelə baş verə biləcək münaqişələrin qarşısının alınması və həll yollarının tapılmasında önəmli əhəmiyyətə malikdir [4, s. 641-642].

Bəşəriyyətin inkişafının mürəkkəbləşməsi, maddi dünyanın predmetlərinin artımı, nüvə və digər kütləvi qırğın silahlarının daha da yayılması, yeni təhlükəli xəstəliklərin meydana çıxması, beynəlxalq terrorçuluğun artması ilə əlaqədar milli təhlükəsizlik, o cümlədən iqtisadi təhlükəsizlik üçün təhdidlər artmışdır. Yüksək texnologiyaların tətbiqi ilə maliyyə bazarlarının qloballaşması pul-əmtəə dövriyyəsinin sürətlənməsinə, kapital axımının miqyaslarının artımına gətirib çıxarmışdır. Bu proseslər iqtisadi artımın təmin olunmasına yardım göstərərək, eyni zamanda risk amillərinin əhəmiyyətini artıraraq təhlükə zonasını milli iqtisadiyyatların fəaliyyətində genişləndirir. Yer kürəsinin bir regionunda böhranın meydana çıxması zamanı o, sürətlə başqa regionlarda bərqərar olur [8, s. 7].

İqtisadi təhlükəsizlik dedikdə milli iqtisadiyyatın müstəqilliyi, sabitliyi və dayanıqlığını təmin edən, ona daim yenilənməyə və özünü təkmilləşdirməyə imkan verən şərt və amillər toplusu başa düşülür. İqtisadi təhlükəsizlik anlayışı ölkənin milli qaynaqlarını, istehsal və emal faktorlarını, geoiqtisadi resurslarını davamlı istifadə edə bilməsi qabiliyyətini, bu imkanlara zərər verə biləcək bütün risk və təhdidlərə qarşı zəruri tədbirləri inkişaf etdirməsi kimi təsnifləşdirilir [5, s. 193]. Ölkənin iqtisadi təhlükəsizliyinin təmin olunmasında iqtisadi metodlarla birgə siyasi və hərbi vasitələrdən də istifadə olunur [4, s. 640].

Ölkənin iqtisadi təhlükəsizliyi üçün əsas xarici təhdidlər aşağıdakılar hesab olunur:

- xarici borcun yüksəkliyi və artan istiqamətdə olması;
- xarici ticarət dövriyyəsinin azalması;
- ixracatın xammal yönümlü olması.

Ölkənin iqtisadi təhlükəsizliyi üçün əsas daxili təhdidlər isə sosial və elmi-texniki sahələrdəki meyillər hesab olunur. Milli iqtisadiyyatın təhlükələrdən qorunmasında ölkənin resurs potensialının zənginliyi mühüm əhəmiyyət kəsb edir. Belə ki, ölkənin resurs və elmi-texniki potensialı onun milli iqtisadiyyatının inkişafını təmin edə bilər [7, s. 30]. Qeyd etmək lazımdır ki, iqtisadi təhlükəsizliyin səmərəli dövlət tənzimlənməsində təhlükə mənbələrinin mütəmadi olaraq monitorinqinin aparılması, həmçinin potensial xarici və daxili təhdidlərin təhlil olunması zərurət təşkil edir. Belə ki, bu qabaqlayıcı tədbirlər ölkənin iqtisadi təhlükəsizliyi üçün təhdidlərin aradan qaldırılması və məhdudlaşdırılmasında zəruridir [6, s. 268].

İnkişaf iqtisadi təhlükəsizliyin əsas komponentlərindən biridir. İqtisadiyyat inkişaf etmədikcə yaşama imkanları kəskin şəkildə ixtisara düşür. İnkişafın qorunması bütün dövrlərdə lazımı qüvvədən istifadənin effektivliyinin artım templərinin qorunması və yaxud nəinki indiki dövrdə, eləcə də gələcəkdə də faydalı potensialın artım templəri kimi izah olunur. Tam qüvvədən istifadənin effektivliyi hər adambaşına düşən enerji istehlakının artımı, faydalı potensialın artımı isə əməyin məhsuldarlığının və ya sərmayə şəklində qoyulmuş kapitalın faizinin daim artımı ilə xarakterizə olunur [8, s. 42-43].

İqtisadi təhlükəsizlik problemi ayrılıqda sərbəst şəkildə mövcud olmayıb, iqtisadi artımla əlaqəli zərurətdən meydana gəlmişdir [7, s. 25]. İqtisadi təhlükəsizliyin əsas prinsiplərindən biri dövlətin iqtisadi artım templərinin sabitliyini təmin etməsidir və yalnız bu halda dövlət iqtisadi təhlükəsizliyin tələb olunan səviyyəsini təmin etmiş olar. Milli iqtisadiyyatın təhlükəsizliyinin əsas meyarlarından biri ölkə iqtisadiyyatının sabit iqtisadi artımının təmin edilməsidir [3, s. 196].

İqtisadi təhlükəsizliyin əsas göstəricilərindən biri iqtisadi artımdır [4, s. 656]. Dövlətin makroiqtisadi siyasətinin əsas məqsədlərindən biri iqtisadi artımı dəstəkləməkdir. İqtisadi artım milli iqtisadiyyatın inkişafında mərkəzi yer tutur, çünki onun vasitəsilə məhdud resurs və hədsiz insan tələbinin artması arasında olan ziddiyyət aradan götürülür [3, s. 119].

IV Sənaye İnqilabı nəticəsində iqtisadi təhlükəsizlik üçün potensial təhdidlər

Dördüncü sənaye inqilabı dövlətlərarası münasibətlərin və beynəlxalq təhlükəsizliyin təbiətinə

çox ciddi təsir göstərəcəkdir. Dördüncü sənaye inqilabı təhlükəsizlik təhdidlərinin xarakterini dəyişdirəcək və eyni zamanda, gücün coğrafi olaraq və dövlətlərdən qeyri-dövlət oyunçularına doğru baş verən yerdəyişmələrinə təsir göstərəcəkdir [10, s. 94-95].

Dördüncü sənaye inqilabı münaqişələrin miqyasına olduğu qədər xarakterinə də təsir göstərəcəkdir. Müharibə ilə sülh arasındakı, davakar olanlarla olmayanlar arasındakı fərqlər narahatlıq doğuracaq şəkildə bulanıqlaşır. Eyni şəkildə, müharibə meydanı artan səviyyədə həm yerli, həm də qlobal xarakterə bürünür. Dünyanın istənilən bir yerində bir-biri ilə əlaqəli terror aktları meydana gələ bilər. Müasir münaqişələr getdikcə daha qarışıq xarakter daşıyır, ənənəvi müharibə ərazisi texnikaları, əvvəllər daha çox qeyri-dövlət silahlı qruplaşmalarla əlaqələndirilən ünsürlərlə birləşir. Bununla belə, texnologiyaların getdikcə daha çox proqnozlaşdırıla bilməyən formalarda birləşməsi, dövlət və qeyri-dövlət silahlı qruplaşma üzvlərinin bir-birindən öyrənməsi ilə qeyd edilən dəyişikliyin potensial ölçüləri hələ də geniş şəkildə qiymətləndirilə bilmir [10, s. 98].

Dördüncü sənaye inqilabının iqtisadi artım üzərindəki mümkün təsirləri məsələsi iqtisadçılar arasında fikir ayrılığı olaraq qalmaqda davam edir. Bir tərəfdə, texno-pessimistlər iddia edirlər ki, rəqəmsal inqilabın kritik töhfələri çoxdan reallaşmışdır və onun məhsuldarlıq üzərindəki təsiri artıq başa çatmışdır. Digər tərəfdə isə, texno-optimistlər texnologiya və innovasiyanın hazırda bir dönüş nöqtəsində olduğunu və onun qısa zaman ərzində məhsuldarlıq və yüksək iqtisadi artım üzərində yeni bir yüksəliş dalğasını başladacağını iddia edirlər. Dördüncü sənaye inqilabının iqtisadi artım üzərindəki potensial təsirlərinin son dövrdəki iqtisadi trendlərlə və artıma töhfə verən digər faktorlarla eyni kontekstdə müzakirə edilməsi əhəmiyyətlidir. 2008-ci ildə başlayan iqtisadi və maliyyə böhranından cəmi bir neçə il əvvəl qlobal iqtisadiyyat ildə 5% artırdı. Əgər bu sürət davam etsəydi, qlobal ÜDM hər 14-15 ildə ikiqat artardı və bu da milyardlarla insanın yoxsulluqdan çıxması ilə nəticələnərdi. Böyük Recessiyadan dərhal sonra qlobal iqtisadiyyatın əvvəlki yüksək iqtisadi artım yoluna geri dönmə biləcəyi ilə bağlı gözləntilər geniş yayılmışdı, lakin belə bir hadisə baş vermədi. Qlobal iqtisadiyyatın müharibədən sonrakı dövrün orta artım sürətindən daha aşağı bir sürət həddində, yəni illik təxminən 3-3,5% qaldığı görünür [10, s. 42-43].

Azərbaycanda postkonflikt dövründə iqtisadi təhlükəsizlik və iqtisadi artımın təmin edilməsinin təhlili

Ölkənin təhlükəsizliyi üçün yaranmış və yarana biləcək təhdidlərin qarşısının alınması və cəmiyyətdə sabitliyin qorunub saxlanması dövlətin əsas funksiyalarından hesab olunur. Milli iqtisadi təhlükəsizliyin göstəricilərinin monitorinqi aparılmalı, təhlil olunmalı və proqnozlaşdırılmalıdır. Ölkənin iqtisadi təhlükəsizliyinin təmin edilməsi üçün dövlət strategiyası tərtib edilməlidir. Bu strategiya iqtisadi və sosial inkişafın proqnozlaşdırılması ilə qurulur və dəqiqləşdirilir [4, s. 655-656].

Azərbaycan işğal altında olan ərazilərini işğaldan azad etdikdən sonra regionda yaranmış yeni geopolitik və geoiqtisadi vəziyyət risklərini qiymətləndirməli və qabaqlayıcı tədbirlər görməlidir. Milli iqtisadiyyatın və iqtisadi münasibətlərin inkişafına təhlükə yaradan yeni daxili və xarici amillərin neytrallaşdırılması, yaranmaqda olan yeni şəraitə adekvat cavab tədbirlərinin və strateji yanaşmaların formalaşdırılması, IV Sənaye İnqilabının Azərbaycanda lokalizasiya edilməsi (fiziki, rəqəmsal və bio texnologiyaların tətbiqi ilə) və dünya iqtisadiyyatına inteqrasiyanın sürətləndirilməsi zəruridir. Müasir qlobal meyillərin beynəlxalq iqtisadiyyata təsirlərinin dördü Azərbaycanın iqtisadiyyatı üçün çox önəmlidir. Bu təsirlərə qlobal iqtisadi güc mərkəzinin Qərbdən Asiyaya doğru dəyişməsi, geosiyasi konfigurasiyanın dəyişməsi, texnoloji innovasiyaların önəmli təsirləri və əmtəə bazarlarında (xüsusilə, neft-qaz) qiymətlər aid edilir [5, s.193].

Azərbaycanın iqtisadi müstəqilliyinin təmin edilməsi və digər ölkələrdən asılılığına imkan verilməməsi ölkənin dövlətçilik ənənələrinin əsasını təşkil edən ən mühüm dəyərlərdir. Milli iqtisadiyyatın müstəqilliyinin təmin edilməsi ölkənin müstəqilliyinin zəmanətçisi, sabitliyin və cəmiyyətin səmərəli fəaliyyət göstərməsinin ən mühüm şərtlərindəndir. Azad bazar iqtisadiyyatı və sağlam bazar münasibətlərinə əsaslanan sistemin inkişaf etdirilməsi rəqabət mühitinin inkişafını zərurətə çevirir və ölkədə fəaliyyət göstərən iqtisadi subyektlər üçün əsas tətikləyici müsbət amilə

çevriləcəkdir. Bununla belə ölkə vətəndaşlarının maraq və mənafeələrinin müdafiə olunması, həssas təbəqələrin qloballaşan və kəskin rəqabət şəraitində inkişaf edən dünyada məhrumiyyətlərdən qorunması, milli resurslardan hamının bərabər əsaslarla faydalanması prinsiplərini əsas götürərək Azərbaycan sosial ədalət prinsiplərini özünün əsas məqsədlərindən hesab edir.

Beynəlxalq aləmlə davamlı inkişaf edən əlaqələrin qurulması, çoxsaylı güclü müttəfiqlərinin olması Azərbaycanın yerləşdiyi regionda əsas aparıcı gücə çevrilməsi və iri miqyaslı layihələrin təşəbbüskarı olaraq regionda həlledici mövqe sahibi olmasına şərait yaratmaqdadır. Hər hansı dövlətdən iqtisadi asılılığın yaranmasına imkan verilməməsi ölkə üçün mühüm əhəmiyyət kəsb edir və xarici aləmdə baş verən risklərin ölkəyə irimiqyaslı dağıdıcı təsirlərinin azaldılmasına xidmət edir.

İqtisadi təhlükəsizliklə bağlı gələcəyə baxış milli iqtisadiyyatın müstəqilliyi, yüksək texnoloji, rəqabətqabiliyyətli və inklüziv inkişafa nail olmaqla xarici şoklara dözümlülüyünün təmin olunması, dünya iqtisadiyyatı ilə effektiv inteqrasiyası, milli sərvətlərin sosial ədalət prinsipləri çərçivəsində davamlı istifadəsi, resurslardan ətraf mühit üzrə normalar gözlənilməklə iqtisadi məqsədlər üçün səmərəli istifadə olunması, insan kapitalının davamlı inkişafı, xarici və yerli investisiyaların qorunmasına zərər verə biləcək bütün risk və təhdidlərə qarşı zəruri tədbirlərin görülməsi üzrə əsas istiqamətləri nəzərdə tutur. Azərbaycanda resurslardan ekoloji normalara riayət olunmaqla istifadə olunması və yaşıl iqtisadiyyatın inkişaf etdirilməsi ölkənin dayanıqlı inkişafına böyük töhfə olacaqdır. Bütün hallarda iqtisadi artım rəqabətqabiliyyətli və inklüziv iqtisadiyyatın, deməli, həm də iqtisadi təhlükəsizliyin əsasını təşkil edir. İqtisadi artım iqtisadi təhlükəsizliyin bütün sahələrinə, o cümlədən enerji, nəqliyyat-logistika, maliyyə, ərzaq, kibernetik təhlükəsizlik üçün əsaslar yaradır [5, s. 195-196].

2011-2021-ci illərdə Azərbaycan iqtisadiyyatının makroiqtisadi sabitliyi, dayanıqlılığı və iqtisadi artımı təmin olunmuşdur. Azərbaycanın ərazilərini işğaldan azad etməsi başda olmaqla, qarşıya qoyulmuş digər məqsədlərin reallaşdırılmasında həyata keçirilən elmi cəhətdən əsaslandırılmış xarici və daxili siyasət mühüm rola malikdir. İnnovativ texnologiyanın tətbiq edilməsi və yüksək ixtisaslaşmış insan kapitalının cəlb edilməsi nəticəsində ölkə iqtisadiyyatının başlıca sahələrində məhsuldarlığın artırılmasına və iqtisadiyyatın şaxələnməsinə nail olunmuşdur. Ölkə IV Sənaye İnqilabının mərkəzlərindən biri kimi xarici investisiyaların yatırılması üçün səmərəli fürsətlər diyarı olmuşdur. Bəhs olunan dövrdə milli iqtisadiyyatın 15% böyüməsinə və qeyri-neft / qaz ÜDM-in 1,4 dəfə artmasına nail olunmuşdur. Bundan əlavə, 2011-ci illə müqayisədə 2021-ci ildə ölkədə qeyri-neft/qaz ixracı 78,3% artmışdır.

2011-2021-ci illərdə Azərbaycan iqtisadiyyatı 2 qlobal maliyyə böhranının təsirlərinə məruz qalsa da, milli iqtisadiyyat bu böhranlardan uğurla çıxmışdır. Həmin dövrdə milli iqtisadiyyatın makroiqtisadi sabitliyi üçün ciddi təhdidlərə COVID-19 pandemiyası böhranı və dünya bazarında neftin qiymətinin kəskin aşağı düşməsi aid edilir. Həyata keçirilən səmərəli iqtisadi siyasət nəticəsində Azərbaycanda makroiqtisadi sabitlik və sosial-iqtisadi rifah qorunmuşdur. Bəhs olunan dövrdə ölkə iqtisadiyyatının xarici və daxili təhdidlərə dayanıqlı olduğunu göstərmək üçün qeyd edə bilərik ki, 2021-ci ilin sonunda Azərbaycanın valyuta ehtiyatlarının həcmi təqribən ÜDM-in həcminə bərabər olmuşdur.

Azərbaycanın iqtisadi təhlükəsizliyinin təmin olunmasında qeyri-neft/qaz sektorunun inkişaf etdirilməsini xüsusilə vurğulamaq lazımdır. Belə ki, 2012-2021-ci illərdə milli iqtisadiyyatın strukturunda qeyri-neft/qaz ÜDM-i hər il orta hesabla 3,5 faiz artmışdır. Qeyri-neft/qaz ÜDM-i 2011-ci ildə 25,4 milyard manat, 2021-ci ildə isə 57,8 milyard manat təşkil etmişdir. Bundan başqa, ölkə iqtisadiyyatında qeyri-neft/qaz sektorunun payı 2011-ci ildə 48,8 faiz, 2021-ci ildə isə 62,2 faiz olmuşdur. Qeyd olunan dövrdə qeyri-neft/qaz sektoru 2,3 dəfə artmışdır. Həmin dövrdə milli iqtisadiyyatın inkişaf etmiş digər sahələrinə kənd təsərrüfatı (1,5 dəfə), informasiya və rabitə sahəsi (2,4 dəfə) aiddir.

Bu dövrdə iqtisadi artımın təmin olunması nəticəsində ölkə əhalisinin sosial rifahı yüksəldilmişdir. Belə ki, minimum əməkhaqqıda 2,7 dəfə, orta aylıq əməkhaqqıda isə 2 dəfə artım müşahidə

olunmuşdur. Bundan əlavə, pensiyaların minimum məbləği və ünvanlı dövlət sosial yardımının məbləğində 2,3 dəfə artım olmuşdur. 2011-ci ildə 75 manat olan ünvanlı dövlət sosial yardımının məbləği 2021-ci ildə 170 manat olmuşdur. Həmçinin aztəminatlı ailələrə verilən sosial yardımın məbləğində də artım olmuş və bu məbləğ 2021-ci ildə 280 manat təşkil etmişdir [1, s. 6-8].

Azərbaycanın ərazilərini işğaldan azad etməsi, milli iqtisadiyyatını gücləndirməsi və sosial rifah səviyyəsini artırması respublikanın sosial-iqtisadi siyasətinin önəmli nəticələridir. Həyata keçirilən inkişaf modeli ölkədə ictimai-siyasi sabitliyi daha da gücləndirmiş, dayanıqlı və inklüziv iqtisadi artım, yüksələn sosial rifah və davamlı sabitlik üçün zəmin yaratmışdır. Milli iqtisadiyyatın neft gəlirlərindən asılılığının azaldılması məqsədi ilə ölkə iqtisadiyyatı şaxələndirilmiş və qeyri-neft/qaz ixrac potensialı artırılmışdır. Qeyd olunan nəticələrə çatmaqda dövlət idarəetməsinin səmərəliliyinin rolunu vurğulamaq zəruridir [1, s.11-12].

“Azərbaycan Respublikasının milli iqtisadiyyat perspektivi üzrə Strateji Yol Xəritəsi” və “Azərbaycan Respublikasının 2022-2026-cı illərdə sosial-iqtisadi inkişaf Strategiyası”nı təhlil etdikdə ölkədə iqtisadi təhlükəsizliyin və iqtisadi artımın təmin olunması istiqamətində məqsədləri və hədəfləri görürük. Qlobal geosiyasi və geoiqtisadi proseslərin ölkə iqtisadiyyatı üçün yarada biləcəyi təhlükələr və çağırışların düzgün qiymətləndiriləcəyi və milli iqtisadiyyatın sabit inkişafının təmin ediləcəyi “Azərbaycan Respublikasının milli iqtisadiyyat perspektivi üzrə Strateji Yol Xəritəsi”ndə bildirilmişdir. Milli iqtisadiyyatın təhlükəsizliyinin təmin edilməsində enerji, ərzaq, maliyyə və nəqliyyat təhlükəsizliyinin önəmi vurğulanmışdır. Bundan əlavə, ölkə iqtisadiyyatının 2025-ci ildən sonrakı dövrdə hədəflərinin əsas istiqamətlərinə iqtisadi təhlükəsizliyin təmin olunması, rəqabətqabiliyyətliliyi üstün olan sahələrin daha da ixtisaslaşdırılması, beynəlxalq iqtisadiyata səmərəli inteqrasiya olunması, infrastrukturun daha da inkişaf etdirilməsi qeyd olunmuşdur [2, s. 6, 49].

Azərbaycan postkonflikt dövründə yeni strateji inkişaf mərhələsinə daxil olur. 2022-2030-cu illəri əhatə edən bu inkişaf mərhələsində yeni məqsədlər və hədəflər qarşıya qoyulmuşdur. Keyfiyyətə yeni olan bu inkişaf mərhələsinin məqsəd və hədəflərini həyata keçirmək üçün “Azərbaycan-2030: sosial-iqtisadi inkişafa dair Milli Prioritetlər” tərtib olunmuşdur. “Azərbaycan Respublikasının 2022-2026-cı illərdə sosial-iqtisadi inkişaf Strategiyası” məhz bu prioritetlər əsasında hazırlanmışdır [1, s. 4]. Bu milli prioritetlərə aşağıdakılar aiddir:

- dayanıqlı artan rəqabətqabiliyyətli iqtisadiyyat;
- dinamik, inklüziv və sosial ədalətə əsaslanan cəmiyyət;
- rəqabətli insan kapitalı və müasir innovasiyalar məkanı;
- işğaldan azad olunmuş ərazilərə böyük qayıdış;
- təmiz ətraf mühit və yaşıl artım ölkəsi.

Dayanıqlı artan rəqabətqabiliyyətli iqtisadiyyat milli prioriteti üzrə 2 məqsəd qarşıya qoyulmuşdur:

- davamlı və yüksək iqtisadi artım məqsədi;
- daxili və xarici təsirlərə dayanıqlıq məqsədi [1, s.19-20].

“Azərbaycan Respublikasının 2022-2026-cı illərdə sosial-iqtisadi inkişaf Strategiyası”nın həyata keçirilməsi 2026-cı ilin sonunadək milli iqtisadiyyatda böyük dəyişikliklərə və inkişafa gətirib çıxaracaqdır. Belə ki, milli prioritet istiqamətlərində iqtisadi artım templəri yüksələcək və ölkə iqtisadiyyatının xarici və daxili təsirlərə dayanıqlılığını güclənəcəkdir [1, s.4]

Cədvəl 1

Davamlı və yüksək iqtisadi artım strateji məqsədi üzrə əsas hədəf indikatorları

Məqsəd	İndikatorlar	2021	2026
Davamlı və yüksək iqtisadi artım	ÜDM-in artımı	5,6%	1,2 dəfə (2021=100)
	Qeyri-neft/qaz ÜDM-in artımı	7,2%	1,3 dəfə (2021=100)
	Qeyri-neft/qaz ixracının həcmi	2,7 mlrd ABŞ dolları	1.8 dəfə artım (2021=100)
	Qeyri-neft/qaz sektoruna cəlb olunan birbaşa xarici investisiyaların həcmi	790,4 mln ABŞ dolları	hər il 10–15% artım
	Əhalinin içməli su ilə təminat səviyyəsi	70%	85%
	Əkin sahələrinin suvarma suyu ilə təminat səviyyəsi	80%	90%

Mənbə: [1, s.19].

Cədvəl 2

Daxili və xarici təsirlərə dayanıqlıq strateji məqsədi üzrə əsas hədəf indikatorları

Məqsəd	İndikatorlar	2021	2026
Daxili və xarici təsirlərə dayanıqlıq	İllik inflyasiya səviyyəsi %	12%	4±2%
	İcmal büdcənin qeyri-neft baza kəsirinin qeyri-neft/qaz ÜDM-ə nisbət göstəricisinin ortamüddətli dövr üzrə hədəflənən yuxarı həddi	23,5%	17,5%
	Məcmu dövlət borcunun ÜDM-ə nisbət göstəricisinin ortamüddətli dövr üzrə hədəflənən yuxarı həddi (o cümlədən 2022-ci il yanvarın 1-nə xarici dövlət borcu 14,9%, daxili dövlət borcu isə 3,3%)	18,2%	20,0%

Mənbə: [1, s.20].

Nəticə

Tədqiqat göstərir ki, Azərbaycanda iqtisadi təhlükəsizliyin təmin olunmasında iqtisadi artımın əhəmiyyəti böyükdür. Azərbaycanın ərazilərini işğaldan azad etməsi, milli iqtisadiyyatını gücləndirməsi və sosial rifah səviyyəsini artırması respublikanın sosial-iqtisadi siyasətinin önəmli nəticələridir. Bu inkişaf modeli ölkədə ictimai-siyasi sabitliyi daha da gücləndirməklə dayanıqlı iqtisadi artım, yüksələn sosial rifah və davamlı sabitlik üçün zəmin yaratmışdır. Müharibənin gətirdiyi maddi ziyanlara, COVID-19 pandemiyası böhranı və dünya bazarında neftin qiymətinin kəskin azalmasına baxmayaraq, ölkə iqtisadiyyatının xarici və daxili təhlükələrə dayanıqlı olduğunu göstərmək üçün aşağıdakıları qeyd edə bilərik:

- 2011-2021-ci illərdə milli iqtisadiyyat 15% böyümüşdür;
- 2021-ci ilin sonunda ölkənin valyuta ehtiyatlarının həcmi təqribən ÜDM-in həcminə bərabər olmuşdur;
- 2011-2021-ci illərdə qeyri-neft/qaz ÜDM-i 1,4 dəfə artmışdır;
- 2011-ci illə müqayisədə 2021-ci ildə ölkədə qeyri-neft/qaz ixracı 78,3% artmışdır;
- 2012-2021-ci illərdə qeyri-neft/qaz sənayesi 2,3 dəfə, kənd təsərrüfatı 1,5 dəfə, informasiya və rabitə sahəsi isə 2,4 dəfə böyümüşdür;

- 2011-2021-ci illərdə minimum əməkhaqqı 2,7 dəfə, orta aylıq əməkhaqqı 2,0 dəfə, pensiyaların minimum məbləği isə 2,3 dəfə artmışdır.

"Azərbaycan Respublikasının 2022-2026-cı illərdə sosial-iqtisadi inkişaf Strategiyası"nın həyata keçirilməsi 2026-cı ilin sonunadək milli iqtisadiyyatda böyük dəyişikliklərə və inkişafa gətirib çıxaracaq, iqtisadi artım templəri yüksələcək, ölkə iqtisadiyyatının xarici və daxili təsirlərə dayanıqlılığı daha da güclənəcəkdir.

ƏDƏBİYYAT

1. Azərbaycan Respublikasının 2022-2026-cı illərdə sosial-iqtisadi inkişaf Strategiyası. Bakı: 2022, 83 s.
2. Azərbaycan Respublikasının milli iqtisadiyyat perspektivi üzrə Strateji Yol Xəritəsi. Bakı: 2016, 111 s.
3. Əzizova G.A. İqtisadiyyatın tənzimlənməsi. Bakı: İqtisad Universiteti, 2015, 204 s.
4. İqtisadi nəzəriyyə. Makroiqtisadiyyat-1,2. Metaiqtisadiyyat. Transformasiya iqtisadiyyatı: Dərslük / Q.P.Juravlyovanın ümumi redaktəsi ilə. / Rus dilindən tərcümə. Moskva: Daşkov və K^o nəşriyyat-ticarət korporasiyası, 2008, 920 s.
5. Qasımlı V.Ə. İqtisadi artım. Bakı: AzPrint MMC, 2021, 234 s.
6. Qradov A.P. Milli iqtisadiyyat. / Rus dilindən tərcümə. Bakı: İqtisad Universiteti, 2008, 275 s.
7. Mikayılova S.M. İqtisadi təhlükəsizliyin təmin olunmasının makroiqtisadi problemləri. Bakı: Gənclik, 2009, 400 s.
8. Sənçəqov V.K. İqtisadi təhlükəsizlik: Geosiyasət, qloballaşma, özünüqoruma və inkişaf. / Rus dilindən tərcümə. Bakı: İqtisad Universiteti, 2008, 157 s.
9. Şəkəraliyev A.Ş. Dövlətin iqtisadi siyasəti: reallıqlar və perspektivlər. Bakı: İqtisad Universiteti, 2009, 455 s.
10. Şvab K. Dördüncü sənaye inqilabı. / İngilis dilindən tərcümə. Bakı: İqtisad Universiteti, 2020, 200 s.

Табриз Судейб оглы Аббасов
докторант, Бакинский Государственный Университет
abbasovtabriz.aze@gmail.com

Значение экономического роста в обеспечении экономической безопасности в постконфликтный период в Азербайджане

Резюме

Цель исследования - Анализ обеспечения экономической безопасности в постконфликтный период в Азербайджане и изучение значения экономического роста в этом процессе.

Методология исследования - В исследовании в основном использовались анализ и синтез, сравнительный анализ, логическое обобщение, методы индукции и дедукции.

Прикладная значимость исследования - Статья может быть использована при изучении новых угроз экономической безопасности Азербайджана в постконфликтный период (особенно потенциальных угроз в результате IV промышленной революции) и значения экономического роста в обеспечении экономической безопасности в стране.

Результаты исследования - Восстановление территориальной целостности Азербайджана, повышение его международного авторитета, укрепление экономического потенциала страны и повышение социального благосостояния населения являются основными результатами реализуемой в стране модели социально-экономического развития. Эта модель создала основу для устойчивого экономического роста, повышения общественного благосостояния и устойчивой стабильности за счет дальнейшего укрепления социально-

политической стабильности в стране. Необходимо нейтрализовать новые внутренние и внешние угрозы, сформулировать адекватные меры реагирования и стратегические подходы к возникающим новым условиям, локализовать IV промышленную революцию в Азербайджане и ускорить интеграцию в мировую экономику.

Оригинальность и научная новизна исследования - Проанализировано не только обеспечение экономической безопасности в постконфликтный период в Азербайджане, но и изучены новые и потенциальные (особенно потенциальные угрозы в результате IV промышленной революции) угрозы, возникшие при этом. Также была подчеркнута важность экономического роста в обеспечении экономической безопасности.

Ключевые слова: *экономическая безопасность, экономический рост, национальная экономика, социально-экономическое развитие.*

*Tabriz Sudeib Abbasov
PhD student, Baku State University
abbasovtabriz.aze@gmail.com*

Importance of economic growth in ensuring economic security in the post-conflict period in Azerbaijan

Summary

The aim of the study - Analyzing the provision of economic security in the post-conflict period in Azerbaijan and examining the importance of economic growth in this process.

Methodology of the research - The research mainly used analysis and synthesis, comparative analysis, logical generalization, induction and deduction methods.

Practical significance of the research - The article can be used during the study of new threats to the economic security of Azerbaijan in the post-conflict period (especially potential threats as a result of the IV Industrial Revolution) and the importance of economic growth in ensuring economic security in the country.

Results of the study - Restoring the territorial integrity of Azerbaijan, increasing its international reputation, strengthening the country's economic potential and improving the social welfare of the population are the main results of the socio-economic development model implemented in the country. This model has created a foundation for sustainable economic growth, increasing social welfare and sustainable stability by further strengthening socio-political stability in the country. It is necessary to neutralize new internal and external threats, formulate adequate response measures and strategic approaches to the emerging new conditions, localize the IV Industrial Revolution in Azerbaijan and accelerate integration into the world economy.

Originality and scientific novelty of research - Not only the provision of economic security in the post-conflict period in Azerbaijan was analyzed, but new and potential (especially potential threats as a result of the IV Industrial Revolution) threats that arose at the same time were studied. Also, the importance of economic growth in ensuring economic security was emphasized.

Key words: *economic security, economic growth, national economy, socio-economic development.*